

Toename bedrijfsrisico... leer anders te denken

Traditionele manieren van risicobeheersing botsen vaak met maatschappelijke belangen. Samen met trends als bedrijfsvergroting en klimaatverandering, zorgt dat voor stijging van het bedrijfsrisico in de veehouderij, zonder dat het rendement op vermogen toeneemt. Dit vraagt om andere maatregelen voor risicobeheersing en uiteindelijk een overgang naar andere landbouwsystemen.

Nick van Eekeren en Monique Bestman
Louis Bolk Instituut

Risico nemen en lopen is een wezenlijk onderdeel van ondernemen. Als veehouder kun je risico lopen op gewasniveau (vraat, droogte, wateroverlast, explosief stijgende krachtvoederprijzen), diereniveau (vruchtbaarheidsproblemen, uitbraak ziekte et cetera) en productniveau (problemen met afzet, explosief dalende afzetprijs). In de 'standaard' economische theorie wordt ervan uitgegaan dat een laag risico gepaard gaat met een laag rendement op geïnvesteerd vermogen, terwijl een hoog risico juist een hoger rendement kan opleveren. In de landbouw daarentegen wordt een hoog risico vaak gecombineerd met een laag rendement.

Risicobeheersing aanleiding maatschappelijke problemen

Evenals ondernemers uit andere sectoren proberen veehouders risico's zoveel mogelijk te beheersen. Een veehouder doet dit bijvoorbeeld door het gebruik van zaaizaadontsmettingsmiddelen, een hogere bemesting, het hebben van een beregeningsinstallatie, inenting, het preventief gebruik van antibiotica et cetera. In zekere zin zijn al deze maatregelen op korte termijn kostenverhogend en kunnen ze op langere termijn gezien worden als een verzekeringspremie. In het voorbeeld van zaaizaadbehandeling ter beheersing van vogelvraat zijn in het verleden de kosten van mesurol zelfs letterlijk omgezet in een verzekeringspremie voor het niet gebruiken van mesurol. Veel van deze maatregelen voor risicobeheersing staan op het moment ter discussie vanwege bezwaren uit de maatschappij. Hierbij kan gedacht worden aan het bemestingsniveau van mais in verband met uitspoeling van nutriënten naar het oppervlakte- en grondwater, of het gebruik van antibiotica in verband met bacteriële resistentievorming. Regelgeving om deze maatschappelijke problemen te beheersen, leidt in de

huidige landbouwsystemen bijna vanzelfsprekend tot nog hogere risico's. Bijvoorbeeld de combinatie van de lagere gebruiksnormen voor bemesting in de mestwetgeving met uitspoeling van nutriënten door overvloedige regenval, resulteert in lagere gewasopbrengsten dan normaal haalbaar. Aan de andere kant kan juist het loslaten van regelgeving ook risicoverhogend werken: het loslaten van de melkquotering leidt hoogstwaarschijnlijk tot een instabiele melkprijs waardoor de risicobeheersing verder onder druk komt te staan. Als dit wordt gecombineerd met de effecten van klimaatverandering (hogere piekbelasting van regen, meer en langere droogteperiodes, oprukken van nieuwe 'tropische' dierziekten), worden de risico's voor de toekomst alleen maar groter. Als tegelijkertijd de rendementen op geïnvesteerd vermogen niet gaan stijgen, zullen we moeten zoeken naar andere manieren van risicobeheersing, waarin tevens het maatschappelijk verantwoord ondernemen is gewaarborgd.

Twee modellen van risicobeheersing

De huidige landbouw is topsport waarin je de bal zo veel mogelijk onder controle probeert te houden. Jan ten Napel, Felix Bianchi en Monique Bestman hebben in 2006 twee modellen beschreven hoe onder andere risico's te beheersen¹. Deze twee modellen worden het controlemodel en het adaptatiemodel genoemd. In de visie² van de Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voeding worden deze modellen gebruikt ter illustratie van de tweesprong waar de landbouw zich op het moment bevindt.

Het controlemodel sluit zo veel mogelijk risico's uit door gewassen én dieren zo beschermd mogelijk te houden. Het model richt zich op maximalisatie van productie. In de praktijk betekent dit op gewasniveau: monoculturen met maximale inzet van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen. Op dierniveau betekent dit

gesloten stallen met daarin grote aantallen dieren die met vaccinaties en (preventief) antibioticagebruik beschermd worden tegen dierziekten. Als er ondanks dat iets misgaat, bijvoorbeeld een infectie die toch binnen komt, dan zijn de gevolgen groot: veel dieren worden ziek of gaan dood. Daarnaast zijn er maatschappelijke vragen over het dierenwelzijn en de gevolgen voor het milieu die uit dit controlemodel voortkomen.

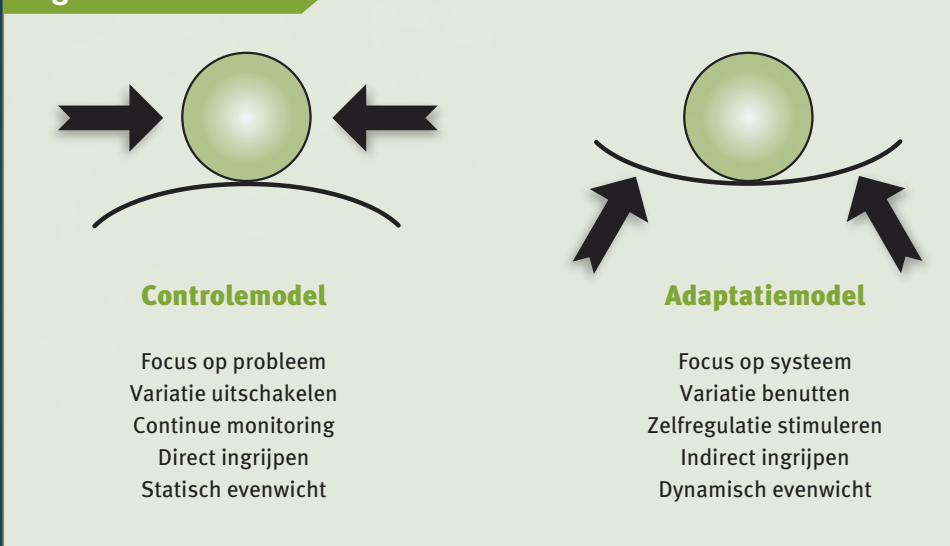
Het adaptatiemodel staat in het teken van robuuste systemen, dat wil zeggen systemen die tegen een stootje kunnen. Het model richt zich op een stabiele productie. Eventuele verstoringen worden ingecalculeerd en de energie wordt vooral gestoken in ontwerp van het systeem, zodanig dat eventuele verstoringen een minder grote impact hebben. Dieren worden op een dusdanige manier gehouden (lagere bezetting, mogelijkheden voor natuurlijk gedrag en ruwvoer tot hun beschikking) dat ze geen chronische stress hebben en hun darmgezondheid optimaal is, waardoor ze in geval van een infectie niet ziek worden of snel herstellen. Voor wat betreft gewasniveau binnen het adaptatiemodel, zijn een goede bodemkwaliteit, mengteelten, gewasrotatie en agro-forestry-systemen de uitgangspunten. Het belangrijkste bij het adaptatiemodel is, dat het niet werkt door enkel onderdeeljes te gebruiken. Het hele teelt- en houderijsysteem moet op verschillende niveaus opnieuw ontworpen worden: gewas, dier, productieketen, sector, landelijke en internationale regelgeving.

De twee modellen laten zich illustreren aan de hand van een bal (het gewas, het dier) die je op zijn plek wilt houden (risico's uitsluiten), zie figuur 1. In het geval van het controlemodel richt je de energie op de bal zelf, zodat hij geen millimeter van zijn plek rolt. In het geval van het adaptatiemodel richt je de energie op het oppervlak waarop de bal ligt (bedrijfsomgeving, bodem, houderijsysteem). Als de bal aan het rollen slaat, komt hij vanzelf weer in zijn uitgangspositie terecht, oftewel: gewas en dier beschikken over veerkracht.

Veranderingsproces

Het veranderingsproces naar een landbouwsysteem waar de hoogte van rendement en risico niet verder uiteen gaan lopen, vraagt om een andere manier van denken en een ander model

Figuur 1

voor risicobeheersing. Dit heeft tijd nodig en zal niet van de ene op de andere dag plaatsvinden. Het proces laat zich omschrijven in de volgende stappen. De eerste stap is er een van bewustwording dat het ook anders kan/moet. Hierna is er een stap voor experimenteren en ervaring opdoen met verschillende maatregelen en onderdelen van het systeem om kennis en vertrouwen te verwerven. De grootste stap is het werkelijk omschakelen van het ene systeem naar het andere. Daarnaast zullen er veranderingen in de gehele productieketen moeten plaatsvinden waarin de producten/diensten uit het systeem ook gewaardeerd worden. In sommige gevallen zou dit juist ook de aanzet kunnen zijn voor veranderingen op bedrijfsniveau.

Wetgeving en onderzoek

Deze transitie vergt ook een andere kijk van beleid, onderzoekers en adviseurs. Wetgeving mag innovaties richting nieuwe systemen niet in de weg staan. Hiervoor is goede afstemming nodig tussen beleidsmakers en de landbouwsector. Het vergt ook een ander soort regelgeving: meer doelvoorschriften dan middelvoorschriften. Onderzoekers moeten op systeemniveau kunnen denken: niet alleen maatregel x met effect y, maar ook effect op a tot z.

CONCLUSIE

De huidige landbouwsystemen zitten in de negatieve spiraal van het controlemodel: steeds hogere kosten, steeds minder maatschappelijke acceptatie en steeds hoger risico. Kortom: hoog risico met laag rendement. Het adaptatiemodel kan deze negatieve spiraal doorbreken richting lagere kosten, maatschappelijk geaccepteerd en lager risico. Dit vergt echter een fundamenteel andere aanpak van de bedrijfsvoering en de productieketen. Wie durft?

Geraadpleegde literatuur

- 1 Utilising intrinsic robustness in agricultural production systems. In: inventions for a sustainable development of agriculture, een position paper door Transforum. (www.transforum.nl/images/stories/Working_paper_1...Inventions.pdf)
- 2 RIDL&V, 2011. Naar een integrale benadering van duurzame landbouw en gezonde voeding. www.ridlv.nl

Achtergrondfoto: Twan Wiermans